

О. Т. Зима

МИТНЕ ПРАВО

Конспект лекцій

Харків
«Право»
2018

УДК 342.951:351.811.123.1(477)
3-62

Зима О. Т.

3-62 Митне право : конспект лекцій / О. Т. Зима. – Харків : Право, 2018. – 126 с.

ISBN 978-966-937-405-9

У конспекті лекцій висвітлено широке коло питань сучасного митного права України на основі Митного кодексу України та широкого комплексу підзаконних актів. Для аналізу окремих питань використовуються митне законодавство ЄС і міжнародні договори у митній сфері. Основний акцент робиться на реалізацію і захист прав та інтересів приватних осіб у процесі здійснення митної справи. Крім іншого, цим питанням присвячено дві окремі лекції.

Для студентів, аспірантів та викладачів юридичних спеціальностей закладів вищої освіти, а також наукових і практичних працівників.

УДК 342.951:351.811.123.1(477)

ISBN 978-966-937-405-9

© Зима О. Т., 2018

© Видавництво «Право», 2018

Основні скорочення

АСАУР –	автоматизована система аналізу та управління ризиками
ГКУ –	Господарський кодекс України
КАСУ –	Кодекс адміністративного судочинства України
ККУ –	Кримінальний кодекс України
КМУ –	Кабінет Міністрів України
КУпАП –	Кодекс України про адміністративні правопорушення
митники –	службовці органів Державної фіскальної служби України, уповноважених здійснювати державну митну справу
митні органи –	органи Державної фіскальної служби України, уповноважені здійснювати державну митну справу
Мінфін –	Міністерство фінансів України
МК –	Митний кодекс України 2012 р. (третій Митний кодекс)
ПКУ –	Податковий кодекс України
ПМП –	порушення митних правил
посадові особи митних органів –	посадові особи органів Державної фіскальної служби України, уповноважених здійснювати державну митну справу
ЦКУ –	Цивільний кодекс України

Вступ

Пропонований конспект лекцій з митного права розрахований на студентів-юристів, які вже опанували адміністративне право і вільно користуються термінологією, поширеною в царині правового регулювання державного управління та публічного урядування.

Разом із тим підкреслю, курс розрахований саме на **студентів** і його мета – надати споживачеві не лише об’єктивні, а ще й корисні знання, які той здатен засвоїти. Тому поза нашою увагою залишився цілий комплекс проблем, які хвилюють наукову спільноту вже багато років. Ряд інших питань я виклав в дещо спрощеному вигляді, вважаючи, що краще буде, якщо студент зрозуміє не все, ніж якщо він все не зрозуміє.

Загалом курс побудований на таких засадах:

1. Цілісність курсу. Усі складові поєднані між собою і складають єдине ціле. Я неодноразово підкреслюю зв’язки різних лекцій та їх блоків між собою, щоб у студента склалось відчуття цілісності митного права.

2. Послідовність викладення. Зміст курсу не дублює зміст МК. Окрема лекція не обов’язково присвячена окремій главі. Матеріал розміщений таким чином, щоб кожна наступна лекція логічно впливала з попередньої.

3. Структурування інформації. Широко використовую різноманітні класифікації та поділи. З одного боку, це допомагає більш повно реалізувати два попередніх принципи, а з іншого – сприяє засвоєнню матеріалу.

4. Виокремлення пробілів. Очевидно, що в рамках дев’яти лекцій (п’ятнадцяти астрономічних годин) неможливо викласти митне право у повному обсязі. Значна частина питань залишається поза межами конспекту, однак я позначаю їх у класифікаціях, системах, акцентую увагу на їх існуванні.

5. Спрямованість на правозастосування. У лекціях я по можливості уникаю суто теоретичних викладок, а орієнтуюсь на практику застосування тих чи інших правових норм.

6. Трирівневість інформації. Рівень підготовки студентів та вмотивованість до занять є різною. Згідно з національною педагогічною традицією їх умовно можна розділити на «трієчників», «хорошистів» та «відмінників». Я орієнтуюсь одночасно на всі три групи. Студенти першого рівня для засвоєння курсу мають використовувати лекції та Митний кодекс України, посилання на який є регулярними. Увага студентів другого рівня звертаєть-

ся на основні підзаконні нормативні акти, які в лекції розглядаються в загальних рисах і з якими вони мають ознайомитися самостійно. Для третього рівня матеріал лекцій доповнюється додатками – цікавою та більш складною інформацією, посиланнями на спеціалізовані нормативні акти, міжнародні договори тощо. Додатки структурно не входять до лекції і з ними можна ознайомитись лише в цьому виданні.

7. Зорієнтованість на співпрацю зі студентами. Як видно з шостого принципу, засвоєння курсу передбачає активну участь як з боку викладача, так і з боку студентів. Інакше, результати будуть досить низькими. Однак студентський інтерес – справа звична, адже митне право (не хочу нікого образити) є чи не найцікавішою з галузей вітчизняного права.

Терміни митного права, які слід засвоїти для роботи з конспектом

Громадяни – фізичні особи: громадяни України, іноземці, особи без громадянства.

Декларант – особа, яка самостійно здійснює декларування або від імені якої здійснюється декларування.

Державна митна справа – встановлені порядок і умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль та митне оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справляння митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України, запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил, організація і забезпечення діяльності митних органів та інші заходи, спрямовані на реалізацію державної політики у сфері державної митної справи.

Митна декларація – заява встановленої форми, в якій особою зазначено митну процедуру, що підлягає застосуванню до товарів, та передбачені законодавством відомості про товари, умови і способи їх переміщення через митний кордон України та щодо нарахування митних платежів, необхідних для застосування цієї процедури.

Митні правила – встановлений МК та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх органам доходів і зборів для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на органи доходів і зборів цим Кодексом та іншими законами України.

Підприємство – будь-яка юридична особа, а також громадянин-підприємець.

Лекція 1

Товар

Вступ.

1. Поняття та ознаки товару.
 2. Митна вартість товару.
 3. Код української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності.
 4. Країна походження товару.
 5. Рівень свободи переміщення товару.
 6. Транспортний засіб комерційного призначення.
- Додатки.

Вступ

Зазвичай навчальну дисципліну, пов'язану з галуззю права, розпочинають з питання предмета, методу та системи відповідної галузі. З приводу цих категорій у контексті митного права було зламано чимало списів та й нині продовжуються суперечки. Однак я в них не заглиблюватимусь, а з метою економії часу та місця безапеляційно проголошу, що предмет митного права складають суспільні відносини, прямо чи опосередковано пов'язані з переміщенням товарів через митний кордон України.

Схильним до консерватизму раджу взяти до рук будь-який підручник з митного права і більш детально ознайомитись з одним із підходів до того, що є його предметом, а що методом, яку воно має систему, чим відрізняються митні норми від усіх інших і т. д.

Також зазначу, що основні норми митного права зафіксовані у приписах МК 2012 р. Це МК-3. Мандруючи просторами Інтернету, ви постійно наражаєтесь на небезпеку знайти приписи першого чи другого Митних кодексів, застарілі підзаконні акти та навчальну чи наукову інформацію, теоретичні розробки, які на них базуються. Готуючись до занять чи іспитів, постійно зважайте на це.

Успіху!

1. Поняття та ознаки товару

Оскільки митне право регламентує суспільні відносини, прямо чи опосередковано пов'язані з переміщенням товарів через митний кордон, то ключовими категоріями для нього є «митний кордон», «переміщення» та «товар».

Розпочнемо з товару. Що це таке? Вітчизняне законодавство пропонує багато варіантів. Так, ГКУ визначає товар як складову майна, до якої належать вироблена продукція (товарні запаси), роботи та послуги (ч. 6 ст. 139 ГКУ). У ПКУ товарами називають матеріальні та нематеріальні активи, у тому числі земельні ділянки, земельні частки (паї), а також цінні папери та деривативи, що використовуються у будь-яких операціях, крім операцій з їх випуску (емісії) та погашення (підп. 14.1.244 ст. 14 ПКУ). ЦКУ визначення товару прямо не дає, але в ряді випадків (наприклад, ст. 655 ЦКУ) використовує його як синонім іншого терміна – майно, яке, у свою чергу, визначається як окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки (ч. 1 ст. 190 ЦКУ). Однак жодне з пропонованих визначень не відповідає потребам державної митної справи. Тому в митному праві використовується власне митне визначення товару. Згідно з п. 57 ч. 1 ст. 4 МК товари – це будь-які рухомі речі, у тому числі ті, на які законом поширено режим нерухомої речі (крім транспортних засобів комерційного призначення), валютні цінності, культурні цінності, а також електроенергія, що переміщується лініями електропередачі.

Це визначення не є найбільш вдалим, оскільки при його розробці використовувались дедуктивний та індуктивний методи одночасно. Однак воно відображає ряд сутнісних ознак товару, а комплексний аналіз приписів митного законодавства дозволить встановити інші з них. На мій погляд, товарові в контексті митного права притаманні чотири такі ознаки.

1. Матеріальність. Ця ознака закріплена в офіційному визначенні, адже товар – це річ, а річ, згідно зі ст. 179 ЦКУ, – предмет матеріального світу. Таким чином, не можуть бути «митними» товарами роботи, послуги, винаходи, корисні моделі, інформація та інші об'єкти, позбавлені матеріальності.

2. Об'єктивна рухомість. Митну справу цікавлять лише ті товари, які насправді можна перемістити через митний кордон. Для цього вони повинні бути рухомими, тобто такими, які можуть вільно змінювати місцезнаходження у просторі, не втрачаючи своєї сутності. З точки зору цивільного права рухомим речам протиставляються нерухомі, тобто земля та об'єкти, розташовані на ній і пов'язані з нею, а також речі, на які статус нерухомих поширений законом (повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації). Однак для здійснення державної митної справи цивільно-правовий статус речі не має значення. Важливою є лише об'єктивна можливість переміщення. Тобто і корабель, і літак можуть виступати як товар. Більше того, якщо незабаром науково-технічний прогрес дозволить перемістити п'ятиповерховий будинок з України в Польщу, то і він стане товаром. Правда, тут слід нагадати, що об'єкт має зберегти свою цілісність. Попередньо розібравши будинок на частини, його можна перемістити через митний кордон і нині, однак у такому випадку товаром будуть виступати окремо цегла, дошки, черепиця, а не сам будинок.

3. Ціна. Ця ознака товару прямо не згадана в його визначенні, однак державна митна справа здійснюється органами Державної фіскальної служби України, тобто податковими органами, і передусім спрямована на справляння податків. В окремі роки доля митних податків у прибутковій частині державного бюджету перевищувала 40%. Податки ж нараховуються, переважно виходячи з вартості (у нашому випадку – митної вартості), яка базується на ціні товару. Митна вартість має велике значення і для вирішення інших питань у митній сфері. Складно уявити річ без ціни і відповідно без митної вартості, однак така ситуація можлива. Як приклад можна навести покійника, якого перевозять через митний кордон з метою поховання чи перепоховання, релігійний артефакт, піддослідну колонію мікроорганізмів тощо. Підкреслю: не слід плутати речі без ціни з безцінними речами.

4. Стабільність. Ця ознака також не згадується у визначенні, що міститься у ст. 4 МК. Однак, на мою думку, вона заслуговує

окремої уваги. Ідеться про наступне. Переміщення товару через митний кордон передбачає, що впродовж певного проміжку часу він повинен зберігатись в одному й тому самому незмінному стані, за винятком природного зносу. Досить багато норм МК прямо встановлюють таку вимогу (статті 86, 93, 103, 108 МК тощо), в інших вона мається на увазі (статті 189, 201 МК тощо). Цю властивість товарів ми і називаємо стабільністю. Вона чітко проявляється у принципі: «товар під митним контролем залишається незмінним». Однак існують матеріальні речі, об'єктивно непридатні до незмінності (леткі сполуки, електроенергія, речовини з дуже коротким терміном придатності тощо). Їх доля як товарів потребує окремої уваги, саме тому я схилиюсь до того, щоб розглядати стабільність як додаткову ознаку, яка в окремих випадках може бути у товару відсутня.

Ураховуючи наведене, товар у митному контексті – це об'єктивно рухома, відносно стабільна матеріальна річ, яка має ціну.

Крім основних, базових ознак будь-якому товару притаманні певні характеристики, які мають істотне значення під час його переміщення через митний кордон. Ознаки спільні для всіх товарів, крім винятків, прямо передбачених законом. Характеристики ж у кожного товару власні, що і дозволяє ідентифікувати товар, відрізнити його від інших товарів. Таких характеристик чотири:

- митна вартість;
- код УКТ ЗЕД;
- країна походження;
- свобода переміщення.

Розглянемо кожну з них окремо.

2. Митна вартість товару

Митна вартість товару тісно пов'язана з його ціною, але не ідентична їй. Це видно навіть з легального визначення, згідно з яким митною вартістю товарів, які переміщуються через митний кордон України, є вартість товарів, що використовується для митних цілей, яка базується на ціні, що фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари (ст. 49 МК).

Законодавець визначає, що відомості про митну вартість товарів використовуються для: а) нарахування митних платежів; б) застосування інших заходів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України; в) ведення митної статистики; г) розрахунку податкового зобов'язання, визначеного за результатами документальної перевірки. Однак цей перелік є неповним. Також відомості про митну вартість використовують при визначенні розміру забезпечення виконання митних зобов'язань із сплати митних платежів, при прийнятті рішення відносно того, який з бланків митної декларації слід використовувати, тощо. З наведеного видно, що митна вартість товару має надзвичайно велике значення.

Порядок встановлення митної вартості досить складний і поєднує в собі такі етапи:

- **Визначення митної вартості.** Воно здійснюється декларантом самостійно. Причому митна вартість товарів, що поміщені у режим імпорту, встановлюється в порядку, закріпленому в гл. 9 МК, а товарів, що поміщені в будь-який інший митний режим, – в порядку, закріпленому в гл. 10 МК. Ці порядки істотно відрізняються. Оскільки переважна більшість митних податків справляється при імпорті товарів в Україну, то для визначення митної вартості товарів, поміщених у митний режим імпорту, застосовуються аж шість методів (основний та п'ять другорядних). Вони розміщені у певній послідовності, і наступний метод використовується тоді, коли з різних причин попередній використати неможливо. Аналогічним чином визначається митна вартість товарів, які ввозяться в Україну в інших режимах, однак зі справлянням митних платежів. Для визначення митної вартості товарів, поміщених у інші митні режими, передбачена значно простіша схема.

- **Заявлення митної вартості.** Ця дія зазвичай здійснюється шляхом внесення митної вартості до митної декларації. В окремих випадках може подаватись спеціальний документ – декларація митної вартості, яка додається до митної декларації. Вона необхідна тоді, коли під час імпорту товарів для визначення митної вартості до їх ціни додаються або віднімаються певні витрати (тобто ускладнюється сам процес розрахунку), або

ж ініціюється декларантом, за умови що митна вартість товару перевищує 5000 євро.

- **Перевірка правильності визначення митної вартості** здійснюється митними органами у процесі митного контролю та митного оформлення.

- **Коригування митної вартості.** Цей етап застосовується, коли, на думку митних органів, митна вартість товару, зафіксована у митній декларації, розрахована (встановлена) неправильно. Рішення про коригування приймається у письмовій формі і надається декларантові. У разі згоди з ним відкоригована митна вартість вважається митною вартістю товару і надалі використовується для митних цілей.

- **Перевірка правильності коригування.** У разі незгоди з рішенням митних органів суб'єкт, що подає митну декларацію, має право подати додаткові документи на підтвердження правильності визначення ним митної вартості, а митні органи мають з урахуванням наданих документів розглянути питання щодо необхідності коригування і прийняти остаточне рішення.

На завершення зазначу, що найчисленніша категорія митних спорів, які розглядаються адміністративними судами, – це спори, пов'язані з коригуванням митної вартості.

3. Код української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності

Інша важлива характеристика товару – код УКТ ЗЕД. Він, так само як і митна вартість, перш за все пов'язаний з нарахуванням та сплатою митних платежів, однак тут все дещо складніше.

Всесвітньою митною організацією час від часу затверджується Гармонізована система опису та кодування товарів (нині Україною використовується система, затверджена в 2012 р.). Це номенклатура товарних позицій, складена за чітко визначеними правилами, яка використовується як основа для розрахунку митних тарифів та ведення міжнародної митної статистики.

Спираючись на цю систему, Україна розробляє свій власний Митний тариф, який затверджено Законом «Про Митний тариф України».

Нині це номенклатура, у якій всі можливі товари розділено на 21 розділ, 97 товарних груп та більш дрібні складові (підгрупи, категорії). Кожному товару присвоєно десятизнаковий цифровий код, який має таку структуру:

- код групи (перші два знаки);
- код товарної позиції (перші чотири знаки);
- код товарної підпозиції (перші шість знаків);
- код товарної категорії (перші вісім знаків);
- код товарної підкатегорії (десять знаків).

Так, наприклад, розд. II Митного тарифу України називається «Товари рослинного походження» і таким чином кодує конкретний товар:

- група «Деякі їстівні коренеплоди та бульби» – код 07;
- підгрупа «Цибуля ріпчаста, цибуля-шалот, часник, цибуля-порей та інші цибулинні овочі, свіжі або охолоджені» – код 0703;
- товарна підпозиція «Цибуля ріпчаста і цибуля-шалот» – код 070310.

Категорії в цій підгрупі не виділені, однак до неї входять такі товарні підкатегорії (власне товари):

1. «Цибуля ріпчаста насіннева» – код 0703101100;
2. «Цибуля ріпчаста інша» – код 0703101900;
3. «Цибуля-шалот» – код 0703109000.

Для конкретної товарної підкатегорії (товару) встановлюються ставки мита (преференційна, пільгова, звичайна) у відсотках від митної вартості. Відповідно конкретний розмір мита визначається шляхом множення митної вартості товару на відповідну ставку мита на цей товар, зафіксовану у Митному тарифі.

Щодо порядку встановлення коду УКТ ЗЕД, то він схожий на порядок встановлення митної вартості. Спершу декларант самостійно визначає код і заявляє його шляхом внесення до митної декларації. У процесі здійснення митного контролю митники перевіряють правильність визначення коду і в разі виявлення порушень мають право самостійно класифікувати товари та присвоїти їм код УКТ ЗЕД. Рішення митних органів є обов'язковим, що, однак, не позбавляє декларанта права оскаржити його в судовому чи адміністративному порядку.

4. Країна походження товару

Третя характеристика товару – країна походження. Спершу підкреслимо, що країна походження товару жодним чином не пов'язана з таким об'єктом інтелектуальної власності, як географічне зазначення, та й з інтелектуальною власністю взагалі. Ця характеристика використовується з метою оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, застосування до них заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, заборон та/або обмежень щодо переміщення через митний кордон України, а також забезпечення обліку цих товарів у статистиці зовнішньої торгівлі. Разом із тим роль країни походження для здійснення державної митної справи значно менша, ніж роль митної вартості та коду УКТ ЗЕД.

Зовнішньополітична діяльність України приводить до укладення союзів з одними державами та конфліктів з іншими. Ці союзи та конфлікти часто із суто політичної сфери перепливають в економічну, де поряд з іншим трансформуються в надання митних пільг одним державам та встановлення підвищених ставок мита (штрафного мита) чи взагалі заборони на ввезення товарів з інших держав. Також пільги/обмеження щодо ввезення товарів з країни (групи країн) можуть бути запроваджені з метою захисту вітчизняної економіки і сприяння її розвитку.

Пільги/обмеження у митній сфері зазвичай спрямовані не на конкретних суб'єктів господарювання, а на економіку країни загалом, і саме для їх реалізації необхідне встановлення країни походження товару.

Іншими словами, при переміщенні товарів через митний кордон їх країна походження має значення лише для митної статистики, однак іноді (коли для цього є правове підґрунтя – міжнародний договір або вітчизняний законодавчий акт) ця характеристика набуває більшого значення і може призвести до зміни ставки мита або заборони чи обмеження ввезення товару в Україну.

Країною походження товару вважається країна, в якій товар був повністю вироблений або підданий достатній переробці відповідно до критеріїв, установлених МК.

Країна походження товару встановлюється (оголошується) декларантом шляхом внесення відповідних відомостей у митну декларацію

та підтверджується сертифікатом про походження товару, засвідченою декларацією про походження товару, декларацією про походження товару, сертифікатом про регіональне найменування товару.

5. Рівень свободи переміщення товару

За критерієм свободи переміщення товари поділяються на:

- дозволені до переміщення через митний кордон;
- обмежені у переміщенні через митний кордон;
- заборонені до переміщення через митний кордон.

Товари, **дозволені до переміщення**, можуть ввозитись чи вивозитись через митний кордон у будь-яких обсягах за умови дотримання норм митного права та сплати митних платежів. Зрозуміло, що ніяких переліків таких товарів не існує. Якщо товар не віднесений до двох інших груп, то ми автоматично вважаємо його дозволеним до переміщення.

На окремі товари встановлюються **обмеження щодо їх переміщення** через митний кордон України (ст. 197 МК). Тобто такі товари можуть бути переміщені за наявності передбаченого законодавством документа (ліцензії, дозволу, сертифіката відповідності тощо). Постанова КМУ № 436 від 21.05.2012 р. «Про затвердження переліків товарів, на які встановлено обмеження щодо переміщення через митний кордон України» містить 16 переліків, кожен з яких включає в себе назви товарів, щодо яких встановлено обмеження, їх коди УКТ ЗЕД та документи, необхідні для подолання такого обмеження. Зокрема, є перелік обмежених до переміщення через митний кордон культурних цінностей, лісоматеріалів, насіння і садивного матеріалу тощо.

Щодо дозвільних документів, то вони досить різноманітні. Використовуються свідоцтва, ліцензії, дозволи тощо. Також різноманітні суб'єкти, що їх видають. Зокрема, такі повноваження надані Національному банку України, Міністерству культури України, Державній службі України з лікарських засобів та контролю за наркотиками тощо. В окремих випадках дозвільний документ може мати іноземне походження (наприклад, сертифікат країни-експортера, що засвідчує якість насіння та/або садивного матеріалу).